

Nieuwe uitgaven

Zoogdieren in Fryslân

Als projectleider ecoplanologie ben ik werkzaam bij een adviesbureau dat vermeld staat als bronhouder. Twee van mijn collega's staan vermeld als waarnemer. In de werkatlas Zoogdieren in Fryslân, verspreiding 1990-2006, bedoel ik. Op kantoor hebben wij twee kastplanken van 1,2 meter elk, vol met verspreidingsatlassen. Wij hebben daarom al vijf jaren altijd een collega in dienst, die een deel van haar (soms zijn) werkweek niet anders doet dan in de meest gedetailleerde, de volledigste of ten minste de recentste atlas na te gaan wat er voorkomt op een plek waar wij onderzoek naar moeten doen. Dat is gelukkig niet het enige wat die collega doet.

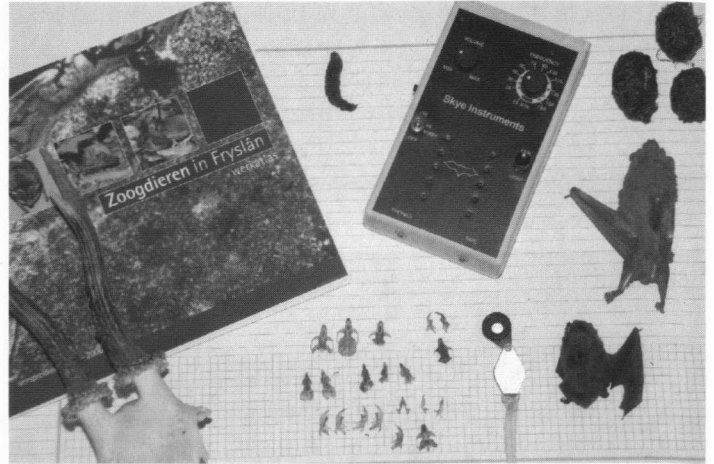

Atlassen zijn onmisbaar. De nieuwste en de provinciale zijn de mooiste, want er staat in welke soorten er nu zitten en waar. De werkatlas Zoogdieren in Fryslân is daarom nu

de prachtigste! Landelijke atlassen komen niet verder dan uurhokken. In de provinciale zijn de soorten tot op het kilometerhok te herleiden. Op wat exoten als Wasbeerhond en Wasbeer na, is de atlas tot minder dan een half jaar bij (2006). Dat is haast onvoorstelbaar, zo actueel. En het is belangrijk. De Flora- en faunawet is sinds 2002 van kracht. In dat jaar moesten we voor broedvogels werken met een landelijke atlas die in 1979 was verschenen. Die bevat gegevens die in de 25 jaar daarvoor waren verzameld. Beter was er niet, maar wat heb je er aan in 2002?

Toch houd ik niet van soortenatlassen. Het is wel grappig hoor: Hé, is er nog nooit een Haas gevonden op Vlieland? Of: Zitten er Meervleermuizen op Schiermonnikoog? Maar wat is het nut daarvan? Als we een natuurstudie-excursie willen maken naar de Tweekleurige bosspitsmuis moeten we naar Elfbergen-Nijemirdumerheide. En dan vinden we hem daar toch weer niet...

Nee, wat we moeten weten is of daar waar een initiatiefnemer iets wil doen, geen kwalificerende soort voor de Natuurbeschermingswet 1998 of streng of overige be-

'Atlastafereeltje' met naast de werkatlas o.a. schedels en kaakjes van muizen, braakballen, dode vleermuizen, een batdetector en een loep.

foto: Teddy Dolstra

schermde soort (tabel 2 en 3) voor de Flora- en faunawet voorkomt. Of die soort er in 1990 of 1999 voorkwam is al weer minder interessant.

Als het dan bijvoorbeeld om de Waterspitsmuis gaat hebben we er nog niet zo veel aan om te weten of die in een kilometerhok voorkomt. Langs welke waterloop is al belangwekkender. Die spitsmuizen komen zelden een paar meter bij de oever vandaan. Ze stellen wel hoge eisen aan de begroeiing van die oever en aan de waterkwaliteit. Verder moeten we weten hoe de waarneming is gedaan. Een braakbal geeft slechts een zeer globale indicatie over de plaats van herkomst. Immers, een roofvogel kan ver vliegen tussen het slaan van een prooi en de bal droppen. Wanneer was dat trouwens, die Waterspitsmuis? Een paartje uit 1990 is al lang dood. Laten we hopen op nageslacht, maar dat zit vast niet meer precies daar waar één van de betovergrootouders ooit werd waargenomen.

Een ander voorbeeld dan. Van vleermuizen zouden we willen weten of die langs vloog en met welke soort detector dat dan is waargenomen. In de

atlas staat al dat de dwergvleermuizen (gewone en ruijge) niet altijd goed uit elkaar zijn gehouden. De vijf leden van de *Myotis*-familie zijn echter ook niet altijd met zekerheid van elkaar te onderscheiden zonder computerprogramma om een sonogram van een spectrumopname te maken en de karakteristieken te meten en te tellen. Ik laat mij zelf geregeld foppen door Watervleermuis en Gewone dwergvleermuis boven vijvers, blijkt uit mijn opnamen. Daarin ben ik vast niet de enige.

Verder is een losse geluid- of zichtwaarneming bij vleermuizen toch wat anders dan een verblijfplaats. Een huis of boom met een kraamkolonie is wat anders dan een bunker met verschillende soorten in winterslaap of een stootvoeg waar een solitair mannetje uitvliegt. Een vleermuis in winterslaap kun je in alle rust determineren. Wil je die verblijfplaatsen kunnen beschermen dan moeten we precies weten waar die zijn. Ergens in een kilometerhok is niet voldoende informatie. Welke soort het is doet er niet zo veel toe, want alle vleermuizen zijn streng beschermd. Wat de aard van de waarneming was, is bij sommige

soorten erg belangrijk. Daarom passen niet alle soorten in dezelfde kaartcoderingen.

Dat de werkatlas Zoogdieren in Fryslân nu kan uitkomen, is wellicht de beste reden waarom dat van mij niet had hoeven gebeuren. Computers met geografische informatie-systemen (GIS) en internet maken deze schitterende atlas mogelijk. Daarmee is echter ook een actualiteit, genuanceerdheid en gedetailleerdheid naar keuze en op afroep te geven. Daar moeten we naar toe en dat is wat het bureau Natuurmonitoring van de provincie biedt. Als ik morgen mijn waarnemingen aan de provincie doorgeef, moeten die overmorgen voor iedereen beschikbaar zijn. Nu ja, volgende maand dan, maar niet pas over een aantal jaren (2012) als de beoogde provinciale zoogdierenatlas verschijnt. Een papieren atlas is verouderd zodra die gedrukt is. Bovendien maakt GIS detaillering (coördinaten volgens de rijksdriehoeksmeting in 12 cijfers, dus tot op de meter) en nuancering (aard en betrouwbaarheid van de waarneming) mogelijk voor soorten waarvoor dat nodig is. Bovendien doen computers tegenwoordig alles in kleur. Zodat meren, bossen en overige natuurgebieden er niet allemaal hetzelfde grijs uitzien. Dat is eigenlijk het enige echte kritiekpunt dat ik op deze atlas zou kunnen verzinnen.

Waarom is er dan toch een atlas uitgebracht? In de inleiding wordt verteld dat het maar twee jaar werk is geweest om waarnemingen in deze atlas om te zetten. Dat is wel gebeurd door een werkgroep waarvan de samenstelling mijn grote bewondering wekt: de overheid en het bedrijfsleven, de natuurbeschermers en de jagers

en een aantal vrijwilligersorganisaties, al dan niet door hun beroepskrachten vertegenwoordigd. De redactie wijst erop dat alle kaarten witte vlekken hebben. De betrokken organisaties willen zich de komende jaren inspannen om juist die witte vlekken in te vullen. Alle lezers worden opgeroepen daar hun steentje aan bij te dragen. Laten we die uitnodiging aannemen. Witte vlekken staan net zo lelijk in een atlas als in het GIS in de computer. Dat geldt trouwens ook voor gele of grijze vlekken van veroudering straks. Blijven waarnemen dus en vooral ook insturen. Het stimuleren daarvan en het bedanken van de (meer dan twee pagina's namen van) waarnemers was het drukken van de werkatlas Zoogdieren in Fryslân waard.

S. Vos (redactie) 2007. Werkatlas Zoogdieren in Fryslân - verspreiding 1990-2006. Provincie Fryslân, Leeuwarden. Formaat 29,5 x 21,0 cm, slappe kaft, ringband, grotendeels zwart-wit. De werkatlas is te downloaden via de website www.fryslan.nl.

Reinier Meijer

Walvissen en dolfijnen in de Noordzee

Vorig jaar verscheen een bijzonder boekwerk genaamd 'Walvissen en dolfijnen in de Noordzee'. Een perfect getimede publicatie, met 2007 als het 'Jaar van de Dolfijn' en de toenemende belangstelling voor zeezoogdieren als gevolg van een toenemend aantal

strandings van onder meer Bruinvissen.

'Walvissen en dolfijnen in de Noordzee' is samengesteld door Kees Camphuysen en Gerard Peet, twee specialisten op het gebied van zeezoogdieren. Het boek opent met prachtige illustraties van alle besproken walvissen en dolfijnen van de hand van Frits-Jan Maas. Dat begint bij de Bruinvis als kleinste soort en eindigt bij de Blauwe vinvis als grootste.

Het openingshoofdstuk 'Walvissen' is een tot in de puntjes uitgewerkte beschrijving van hoe de Noordzee in elkaar steekt, welke soorten in welke wateren voorkomen, de geschiedenis van walvissen in de Noordzee, hoe de dieren waargenomen en gevolgd worden, de strandings door de jaren heen en wat dies meer zij. Leerzame kost, waarbij men zowaar een stukje vaderlandse geschiedenis alsook de Noordzee beter leert kennen.

Vervolgens worden alle soorten behandeld, onderverdeeld naar 'vaste bewoners', 'regelmatige gasten', 'verdwaald' (dwaalgasten) en 'verdwenen'. Per soort worden uiterlijk, gedrag, voorkomen, voedsel, wijze van jagen en voortplanting beschreven, waarna men ingaat op het voorkomen in de Noordzee. Dit alles gaat gepaard met prachtige foto's en heldere grafieken waarin het aantal strandings is uitgezet, de maanden waarin soorten het meest worden waargenomen en het aantal waarnemingen over de lange termijn.

Ook is er ruimte voor smakelijk geschreven anekdotes, zoals de vermeende waarneming van een Noordkaper voor de kust van Schouwen. Een sportvisser maakte daar een foto van een grote zwarte

en wuivende walvisstaart. Nadat eerst werd uitgesloten dat het om een flauwe grap ging met een vakantiefoto, ging de foto naar walviskenners over de gehele wereld. De meeste kenners waren het erover eens: dit was een Noordkaper, wat zou betekenen dat de soort zich na eeuwen weer eens in de Noordzee heeft laten zien.

'Walvissen en dolfijnen in de Noordzee' is een fantastisch boek. De teksten zijn toegankelijk voor een groot publiek en geven op voortreffelijke wijze veel informatie over de verschillende soorten en ook over de Noordzee. Bovendien ziet het boek er qua vormgeving prachtig uit. Van harte aanbevolen, direct aanschaffen.

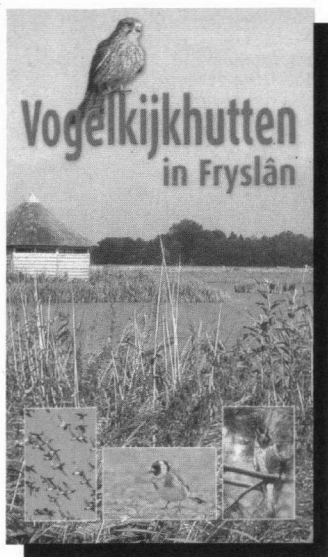
Kees Camphuysen & Gerard Peet 2006. Walvissen en dolfijnen in de Noordzee. Fontaine Uitgevers BV, 's-Graveland. ISBN 90 5956 157 0. Formaat 26 x 19,5 cm, 160 pagina's, geheel in kleur, genaaid gebrocheerd. Prijs: € 24,90. Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Romke Kleefstra

Vogelkijkhutten in Fryslân

In 1997 verscheen een boekje met de titel 'Vogelkijkhutten in Fryslân'. Kennelijk was het tijd voor een 'update'. Stonden in het vorige boekje nog dertig vogelkijkpunten, in de nieuwe gids zijn het er ruim tweemaal zoveel. Niet voor niets is het gidsje dan ook dubbel zo dik als de vorige uitgave. Wie de indruk heeft dat er in Fryslân bijna geen natuurgebied meer zonder kijkhut is, lijkt zo langzamerhand gelijk te krijgen...

In de nieuwe gids is geen kijkpunt aan de aandacht ontsnapt. De meest fraaie kijkhut

tot de meest winderige hoop modder met uitzicht (met of zonder gammel windscherm-pje) passeren de revue. Dat tikt lekker aan, vooral wanneer men bedenkt dat alleen het Lauwersmeergebied er al tien biedt, de Alde Feanen zes, en Bergumermeer en De Leijen samen tegenwoordig ook al goed zijn voor zeven kijkpunten. Per kijkpunt staat netjes genoteerd wat voor terreintype er te vinden is, wat het optimale tijdstip is om er naar vogels te kijken en hoe de plek te bereiken. Ook wordt per punt beschreven wat er zoal te zien is. Bij dat soort besprekingen hou je je hart vaak vast, omdat er meestal verouderde informatie aan te pas komt. Ook dit gidsje ontkomt daar niet aan. Zo worden bij het uitzichtplateau van 't Oerd op Ameland broedvogels als Velduil en Blauwe kiekendief genoemd, terwijl dat al jaren passé is. Anderzijds worden bij veel plekken zeldzame dwaalgasten beloofd, die er kennelijk ooit eens gezien zijn. Witoogsters en Steppekiekendieven bij de Mokkebank om maar wat te noemen. Of staan er zinsneden in als "wat te denken van het grote aantal Grauwe ganzen dat hier de jongen grootbrengt" als informatie bij de kijkhut van De

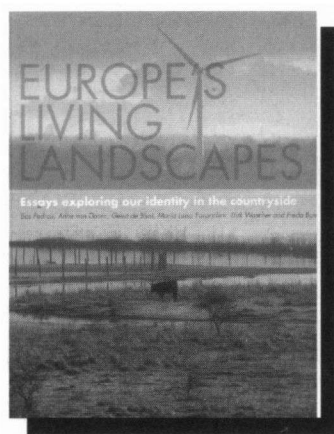
Deelen. Ten eerste slagen de meeste Grauwe ganzen van De Deelen er niet in om hun jongen groot te brengen. Bovendien kun je zoiets zo langzamerhand bij ieder moerasgebied van Fryslân zetten. Dat de kijkhut van De Deelen in het voorjaar een ideale plek is om Purperreigers en Zwarte sterns te zien, komt niet aan bod...

Afgezien van de regelmatig tenenkrommende informatie en tekstgedeelten is zo'n gidsje wel handig om in het dashboardkastje van uw auto te hebben. Met behulp van het plattegrondje achterin zijn alle vogelkijkpunten tamelijk eenvoudig te traceren, voor wie dit soort kijkpunten weet te waarderen.

Harrie Ernst 2007. Vogelkijkhutten in Fryslân.

Friese Pers Boekeryj bv, Leeuwarden. ISBN 978 90 330 0599 2. Formaat 24 x 14 cm, 80 pagina's, geheel in kleur, ingenaaid. Prijs: € 12,50. Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Romke Kleefstra

Europe's living Landscapes

Europa is rijk aan landschappen en iedere Europeaan ontrekt een stuk eigen identiteit aan het landschap waarin hij of zij opgroeide en zich thuis voelt. Zo veel landschappen

er zijn, zo veel Europeanen, en dat zal de eenwording niet vereenvoudigen. Het maakt immers nogal uit of je opgroeit in een klein vissersdorpje op één van de ruderele Griekse Aegean eilandjes of in ons Nederlandse 'Disneyland' rond Amsterdam.

In 'Europe's living Landscapes' beschrijven landschapskenners de identiteit van diverse landschappen, waarin ze veelal zelf zijn opgegroeid. Dat levert 24 gekleurde verhandelingen op over hoe zij dat landschap waarnemen. Daarbij gaat niet alleen aandacht uit naar de historie van het landschap, maar ook hoe het onder druk staat van intensivering van de landbouw en versnippering door uitbreiding van infrastructuur. En hoe de identiteit weer herkregen en versterkt wordt na aantasting van het landschap.

Onder de 24 beschreven landschappen bevinden zich maar liefst drie Nederlandse. Het Oer-IJ estuarium ten noorden van Amsterdam wordt beschreven als een wetland op de drempel van de hoofdstad, waar verstedelijking en behoud van een uniek historisch landschap samen zouden gaan. Denk daarbij aan de prachtige natte polders van de Zaanstreek en Waterland die inmiddels bijna geheel ingesloten zijn geraakt door snelwegen en uitdijende steden als Zaanstad en Amsterdam. Het Nationaal Park De Zoom - Kalmthoutse Heide wordt beschreven als een historisch cultureel erfgoed dat als een zee van rust in een dichtbevolkte streek op de grens van Nederland en België ligt. En vanzelfsprekend mag onze meest curieuze provincie Flevoland niet ontbreken, waarvan het Roggebot wordt uitgelicht. De gemiddelde Fries kan z'n hart

vermoedelijk wat beter ophalen in het hoofdstuk over de Fehntjer Tief tussen Leer en Emden in Noordwest-Duitsland, waarvan historie, waterbeheer en agrarisch natuurbeheer erg bekend in de oren klinken.

Het is een eigenaardig boek, volgens de uitgever als inspiratie bedoeld voor politici, landschapsbeheerders en onderzoekers, maar ook voor de bewoners zelf. Of het echt geschikt is voor een groter publiek, is maar de vraag. Voor wie interesse heeft in de ontstaansgeschiedenis van enkele Europese landschappen, hoe dat landschap zich ontwikkelde, hoe het gebruikt en misbruikt werd én wordt, en wat de toekomst ervan is, is het kleurrijke boek deskundig leesvoer. Het zou u bijvoorbeeld zomaar op het idee kunnen brengen eens af te reizen naar die fraaie Griekse eilandjes...

B. Pedroli, A. van Doorn, G. de Blust, M.L. Paracchini, D. Wascher & F. Bunche 2007. Europe's living Landscapes. Essays exploring our identity in the countryside.

KNNV Uitgeverij, Utrecht. ISBN 978 90 5011 258 1. Formaat 23 x 27 cm, 432 pagina's, ingenaaid met harde kaft, geheel in kleur en rijk aan foto's en illustraties. Prijs € 49,95. Verkrijgbaar via de betere boekhandel of via www.knnvuitgeverij.nl.

Romke Kleefstra

VERDER VERSCHENEN

Landscape ecology in the Dutch context

In 1990 gaf de Nederlandse overheid de aanzet voor de ontwikkeling van de ecologische hoofdstructuur (EHS) die in 2018 gereed zou moeten zijn. In het kader hiervan organiseerde de Werkgemeen-

schap voor Landschapsecologisch Onderzoek (WLO) drie symposia gericht op ontwerp en implementatie van de EHS. 'Landscape ecology in the Dutch context' is hier het resultaat van. De onderwerpen die in de symposia aan bod zijn gekomen worden in drie hoofdstukken behandeld, verdeeld over natuur, stedelijke omgeving en infrastructuur. Hierin wordt het overbevolkte Nederland, waar

ruimtelijke ontwikkeling van stad, dorp en infrastructuur veelal wringt met natuurbelangen, gezien als een 'case study' voor landschapsecologen. Het Engelstalige boek, een dikke pil, kan als leidraad dienen voor de aanpak van dergelijke conflicterende belangen in een tot in detail ontworpen landschap.

T.M. de Jong, R. Posthoorn & J.N.M. Dekker. Landscape ecology in the Dutch context: nature, town and infrastructure.

KNNV Uitgeverij, Utrecht. ISBN 78 90 5011 257 4. Formaat 17 x 24 cm, 688 pagina's, deels in kleur, genaaid gebrocheerd. Prijs: € 69,95. Verkrijgbaar via de betere boekhandel.

Redactie

